

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА
БЕЗПЕКИ**

Кафедра практичної психології

**ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СВІДОМІСТЬ ПСИХОЛОГА В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
денної форми здобуття освіти
спеціальності 053 Психологія
Вероніки КУЗЬ

Науковий керівник:
Завідувач кафедри
практичної психології,
кандидат психологічних наук, доцент
Галина ОДИНЦОВА

Рецензент:
доцент кафедри загальної та соціальної
психології, кандидат психологічних
наук, доцент
Оксана ХРИСТУК

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«__» _____ 2026 р., протокол № ____
Завідувач кафедри практичної психології
_____ **Галина ОДИНЦОВА**
(підпис)

Львів 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	6
1.1. Поняття професійної ідентичності психолога та чинники її формування	6
1.2. Поняття професійної свідомості психолога та її структура	12
1.3. Особливості професійної ідентичності та професійної свідомості психолога в умовах воєнного стану	19
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26
2.1. Організація та методики емпіричного дослідження професійної ідентичності та професійної свідомості психологів	26
2.2. Результати та аналіз емпіричного дослідження професійної ідентичності та професійної свідомості психологів	30
Висновки до розділу 2	40
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	52

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення в Україну докорінно трансформувало соціальний ландшафт, висунувши нові вимоги до системи психологічної допомоги. В умовах перманентного стресу, спричиненого загрозою життю, втратами та вимушеною міграцією, попит на кваліфікований супровід зріс експоненціально. Сьогодні діяльність психолога – це не лише професійна практика, а й критично важлива соціальна місія, спрямована на психоемоційну стабілізацію нації та фасилітацію адаптації особистості до екстремальних реалій.

Специфіка роботи фахівця під час воєнного стану полягає у феномені «спільної травми»: психолог перебуває у тому ж небезпечному контексті, що і його клієнт. Це потребує від спеціаліста виняткової професійної зрілості, етичної стійкості та глибокого розуміння своєї ролі. У цьому ракурсі ключовими конструктами стають професійна ідентичність відчуття приналежності до спільноти та професійна свідомість система цінностей, рефлексія та усвідомлення відповідальності.

Особливого наукового інтересу заслужив етап фахового становлення студентів-випускників. Саме під час завершення навчання в умовах війни формується їхній професійний фундамент, який може або зміцнитися через виклики часу, або деформуватися під тиском вторинної травматизації. Попри значну кількість теоретичних напрацювань, механізми трансформації професійної самосвідомості психологів саме в умовах війни залишаються недостатньо висвітленими, що й визначає вибір теми дослідження.

Теоретичне підґрунтя для вивчення професійної ідентичності та свідомості закладено у працях численних вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядають ці феномени через призму цілісного становлення особистості.

Зокрема, наукові розвідки О. П. Андрієвської-Семенюк, А. С. Борисюк, Н. Ю. Воляннюк, А. М. Лукіяничук та О. В. Радзімовської акцентують увагу на тому, що професійна ідентичність є результатом тривалої соціалізації та інтеграції індивіда у професійне середовище. Водночас системний аналіз професійної свідомості, її структурної організації та функціональної ролі у фаховому генезисі представлений у роботах Т. Б. Партико, І. М. Мельничук та С. Д. Максименка.

Особливого значення в контексті сьогодення набувають праці Н. А. Агаєва, О. М. Кокуна, В. В. Горбунової, М. С. Корольчука, Г. П. Лазос та І. М. Ющенко, які присвячені вивченню специфіки психологічної практики в умовах системних криз та воєнного стану. Зарубіжна наукова думка також трактує професійну ідентичність як динамічну структуру, що постійно трансформується під впливом середовища. Проте, попри вагомий доробок зазначених авторів, механізми адаптації та зміни професійної ідентичності фахівців саме в реаліях тривалої війни потребують глибшого осмислення, що й визначає наукову затребуваність цієї роботи.

Мета дослідження – виявити специфіку та характер взаємозв'язку між професійною ідентичністю та свідомістю психологів у контексті воєнних дій.

Завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до феномену професійної ідентичності.
2. Концептуалізувати поняття професійної свідомості та виокремити її структурні компоненти.
3. Охарактеризувати вплив воєнного стану на процес становлення фахової позиції психолога.
4. Провести емпіричну діагностику ідентичності та свідомості у майбутніх фахівців (студентів-психологів).
5. Здійснити статистичний аналіз отриманих даних та інтерпретувати виявлені кореляції.

Об’єкт дослідження – професійна ідентичність як інтегральна характеристика особистості фахівця.

Предмет дослідження – динаміка та взаємозумовленість професійної ідентичності та свідомості психолога в екстремальних умовах воєнного часу.

Гіпотеза: ми припускаємо існування прямої кореляційної залежності між рівнем сформованості професійної ідентичності та глибиною професійної свідомості, а також прогнозуємо, що тривала дія воєнних чинників детермінує специфічні трансформації цих показників.

Методологічний апарат:

- **Теоретичний:** компаративний аналіз літератури, систематизація та логічне узагальнення.
- **Емпіричний:** тестування за допомогою стандартизованих психодіагностичних інструментів.
- **Математичний:** методи описової статистики та порівняльний аналіз для перевірки значущості результатів.

Наукова новизна полягає у розширенні уявлень про те, як зовнішні кризові чинники (війна) впливають на внутрішню професійну архітектуру психолога та як саме взаємодіють компоненти його самосвідомості в таких умовах.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути інтегровані в освітній процес ВНЗ для оптимізації підготовки психологів, розробки програм профілактики вигорання та посилення фахової рефлексії майбутніх спеціалістів.

Структура роботи. Робота містить вступ, два розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Поняття професійної ідентичності психолога та чинники її формування

Проблема професійної ідентичності є однією з ключових у сучасній психологічній науці, оскільки вона пов'язана з процесом професійного становлення особистості, усвідомленням нею власної ролі у професійній діяльності та інтеграцією професійних цінностей у структуру самосвідомості. У контексті підготовки майбутніх фахівців допомагаючих професій, зокрема психологів, питання формування професійної ідентичності набуває особливого значення, адже від рівня її сформованості залежить ефективність професійної діяльності, здатність до професійної самореалізації та відповідальність за результати роботи.

У науковій літературі професійна ідентичність розглядається як складне психологічне утворення, що формується у процесі професійної соціалізації особистості та включає усвідомлення людиною своєї належності до певної професії, прийняття її цінностей, норм і стандартів діяльності. Як зазначає О. П. Андрієвська-Семенюк, професійна ідентичність формується у процесі навчання та професійної підготовки, коли майбутній фахівець поступово починає сприймати себе як представника певної професійної спільноти та інтегрує професійні знання і цінності у власну систему переконань [2].

Досліджуючи процес становлення професійної ідентичності, А. С. Борисюк підкреслює, що вона є результатом тривалого розвитку особистості у професійному середовищі та формується під впливом соціально-психологічних чинників, серед яких особливу роль відіграють професійне навчання, професійна

практика та взаємодія з представниками професійної спільноти [4]. На думку дослідниці, професійна ідентичність забезпечує цілісність професійної самосвідомості та сприяє формуванню відповідального ставлення до професійної діяльності.

У психологічних дослідженнях професійна ідентичність також розглядається як складова процесу професійного становлення особистості. Так, Н. Ю. Волянчук зазначає, що професійне становлення є поетапним процесом розвитку особистості у професійній сфері, який включає формування професійних знань, навичок, мотивації та ідентичності [5]. Професійна ідентичність у цьому контексті виступає інтегративним результатом засвоєння професійних ролей і норм, що визначає готовність особистості до виконання професійних функцій.

Подібної позиції дотримується і В. І. Осьодло, який розглядає професійну ідентичність як результат професійної соціалізації особистості, що формується під впливом професійного середовища, професійних вимог та особистісних характеристик фахівця [21]. Дослідник підкреслює, що формування професійної ідентичності відбувається поступово і передбачає інтеграцію професійних цінностей, норм поведінки та професійних ролей у структуру особистості.

У працях А. М. Лукіяничук професійна ідентичність визначається як усвідомлення особистістю своєї належності до певної професійної спільноти та прийняття нею відповідних професійних цінностей і норм [14]. Дослідниця зазначає, що формування професійної ідентичності майбутніх фахівців відбувається у процесі професійної підготовки і залежить від рівня професійної мотивації, професійної рефлексії та готовності до професійної діяльності.

О. В. Радзімовська також підкреслює, що професійна ідентичність формується у процесі взаємодії особистості з професійним середовищем та включає систему уявлень людини про свою професію, професійні ролі та перспективи професійного розвитку [23]. На думку дослідниці, формування

професійної ідентичності передбачає не лише засвоєння професійних знань, але й формування професійних цінностей, установок та мотивації до професійної діяльності.

У сучасних дослідженнях також підкреслюється роль освітнього середовища у формуванні професійної ідентичності майбутніх фахівців. І. М. Мельничук зазначає, що процес професійної підготовки створює умови для розвитку професійної самосвідомості, формування професійних цінностей та усвідомлення особистістю своєї професійної ролі [17]. У цьому процесі важливу роль відіграють навчальні дисципліни, практична підготовка та взаємодія студентів із викладачами і професійним середовищем.

На думку О. Я. Заверухи, формування професійної ідентичності особливо активно відбувається у період переходу від навчання до професійної діяльності, коли особистість починає усвідомлювати власні професійні можливості, перспективи та відповідальність [10]. Саме у цей період формується стійке відчуття належності до професії та усвідомлення її соціального значення.

Важливим аспектом дослідження професійної ідентичності є також її зв'язок із професійною самосвідомістю. Як зазначає Т. Б. Партико, самосвідомість є складним психологічним утворенням, яке включає систему уявлень людини про себе, свої можливості, цінності та життєві цілі [22]. У професійному контексті самосвідомість проявляється у формуванні уявлень особистості про себе як про представника певної професії.

Значний внесок у дослідження професійної ідентичності зробили й зарубіжні дослідники. Зокрема, К. Adams та його колеги розглядають професійну ідентичність як результат інтеграції особистісної і соціальної ідентичності у професійному середовищі [30]. На їхню думку, професійна ідентичність формується у процесі навчання та професійної діяльності і відображає ступінь ідентифікації людини з професійною роллю.

Дж. Кросслі та П. Вівекананда-Шмідт також підкреслюють, що формування професійної ідентичності є важливим етапом професійного розвитку фахівця та передбачає усвідомлення людиною своєї професійної ролі, професійних обов'язків і відповідальності [31]. Дослідники зазначають, що професійна ідентичність є динамічним процесом, який змінюється упродовж професійної діяльності.

Одним із важливих чинників формування професійної ідентичності є психологічна стійкість особистості. Г. П. Лазос зазначає, що фахівці допомагаючих професій повинні володіти високим рівнем резилієнтності, що дозволяє їм ефективно працювати в умовах підвищеного емоційного навантаження та кризових ситуацій [13]. У контексті професійної діяльності психологів це особливо важливо, адже вони часто працюють із людьми, які переживають складні життєві обставини.

Особливу актуальність проблема формування професійної ідентичності психологів набуває в умовах воєнного часу. Як зазначає І. М. Ющенко, сучасні соціальні умови, пов'язані з війною, створюють нові виклики для молоді та впливають на процес їхньої соціальної та професійної адаптації [28]. У таких умовах майбутні фахівці повинні не лише формувати професійні знання і навички, але й розвивати психологічну стійкість та готовність працювати у кризових ситуаціях.

Дослідження В. В. Горбунової також підкреслюють важливість професійної ідентичності для фахівців, які працюють із людьми, що пережили травматичні події [6]. За її словами, професійна ідентичність допомагає фахівцям зберігати професійну стабільність, ефективно виконувати професійні обов'язки та підтримувати психологічне благополуччя.

Додатковим вагомим фактором, що зумовлює розвиток професійної ідентичності в сучасних реаліях, є здатність експерта продуктивно функціонувати в межах екстремальних та кризових контекстів. М. С. Корольчук

та В. М. Корольчук акцентують увагу на тому, що робота психолога в дестабілізованих умовах висуває суворі вимоги до якості його фахової підготовки, психоемоційної витривалості та вміння оперативно ухвалювати відповідальні рішення [12].

Загальний огляд наукових напрацювань дає підстави розглядати професійну ідентичність як складний, багатограний феномен. Він визріває протягом усього періоду становлення особистості як професіонала, акумулюючи в собі масив спеціальних знань, систему ціннісних координат, психологічних установок та векторів мотивації. На успішність цього процесу впливає низка детермінант, серед яких ключове місце посідають академічна підготовка, входження у професійний соціум (соціалізація), рівень внутрішньої зацікавленості професією, стресостійкість, а також специфіка соціального середовища, у якому здійснюється діяльність.

Фундаментом для побудови ідентичності фахівця є процес професійної соціалізації, адже саме він забезпечує засвоєння етичних стандартів, ідеалів та моделей поведінки, що є характерними для психологічної спільноти. Під час навчання майбутній експерт не лише накопичує теоретичний та інструментальний багаж, а й здійснює інтеграцію професійної етики у власну систему світосприйняття. Як стверджує І. М. Мельничук, саме період здобуття вищої освіти є критично важливим для закладення основ професійного світогляду, що гарантує непохитність ідентичності та усвідомлення глибокої суспільної місії обраного шляху [18].

Паралельно з цим, невід'ємною складовою формування ідентичності виступає безпосередній досвід практичної роботи. Залучення до реальної взаємодії з клієнтами, проходження стажувань та практик стимулює процеси самопізнання та фахової рефлексії. На думку В. В. Горбунової, саме практична площина дозволяє майбутнім спеціалістам перевірити теорію ділом, чітко окреслити межі власних можливостей, усвідомити міру відповідальності та свою

роль у наданні допомоги [6]. Через таку діяльність викристалізовується відчуття власної компетентності та приналежності до фахового цеху.

Особливе значення в генезисі професійної ідентичності мають також внутрішні характеристики особистості: її мотиваційна сфера, здатність до аналізу власного досвіду та прагнення до безперервного зростання. Т. Б. Партико переконана, що становлення фахівця прямо залежить від того, наскільки глибоко він усвідомлює власні цінності та життєві орієнтири, оскільки вони є стрижнем для вибору напрямку кар'єрного руху [22]. Таким чином, розвиток професійної ідентичності є невід'ємною частиною загальної еволюції особистості.

Нинішня соціокультурна атмосфера в Україні, що позначена правовим режимом воєнного стану, вносить суттєві корективи в освітній та професійний шлях майбутніх психологів. І. М. Ющенко зауважує, що стан суспільної напруги та критична затребуваність психологічного супроводу населення стають потужними важелями впливу на соціалізацію молодих кадрів [28]. Розуміння високої відповідальності перед суспільством у часи війни часто стає тим імпульсом, що зміцнює внутрішню мотивацію та допомагає сформувати непохитну професійну позицію.

Водночас у сучасному науковому дискурсі дедалі більшого значення набуває трактування професійної ідентичності як динамічного процесу, де провідна роль належить активній позиції самої особистості. Майбутній психолог розглядається не як пасивний отримувач фахових знань та етичних приписів, а як повноправний суб'єкт власного становлення, який свідомо вибудовує свою ідентичність через глибоку рефлексію, самопізнання та прагнення до самовдосконалення. У цьому розрізі критично важливим стає вміння вести внутрішній діалог, переосмислювати пройдений шлях та інтегрувати набутий досвід у цілісну структуру професійного «Я». Саме така проактивність забезпечує гнучкість ідентичності, дозволяючи їй успішно адаптуватися до мінливих і нестандартних умов фахової діяльності.

Крім того, генезис професійної ідентичності психолога розгортається в межах безперервної взаємодії із соціальним середовищем, яке формує не лише жорсткі вимоги до компетенцій, а й певні суспільні очікування щодо професійної ролі. В актуальних українських реаліях, позначених тривалими кризовими процесами, ці запити з боку соціуму суттєво зростають, що вимагає від молодих фахівців формування зрілої, стійкої та глибоко усвідомленої позиції. Сучасний психолог має не просто відповідати формальним стандартам, а й усвідомлювати свою соціально значущу місію, пов'язану із захистом ментального здоров'я нації. У такому контексті професійна ідентичність трансформується у потужний внутрішній ресурс, який гарантує не лише результативність праці, а й здатність спеціаліста зберігати психологічну цілісність попри складність зовнішніх обставин.

Узагальнюючи викладене, слід підкреслити, що професійна ідентичність виступає базовим елементом розвитку психолога, який прямо визначає його готовність до практичної реалізації. В обставинах воєнного часу значущість цього конструкту лише посилюється, адже саме ступінь ідентифікації з професією стає запорукою ефективності фахівця в умовах кризи та його здатності забезпечувати якісну підтримку попри загальну соціальну турбулентність.

1.2. Поняття професійної свідомості психолога та її структура

Професійна свідомість є важливим психологічним феноменом, який визначає характер ставлення фахівця до своєї професійної діяльності, усвідомлення її змісту, соціального значення та власної ролі у професійній сфері. У сучасній психологічній науці професійна свідомість розглядається як складна система уявлень особистості про себе як про представника певної професії, що включає професійні знання, цінності, норми, установки та мотиваційні орієнтації. Для фахівців допомагаючих професій, зокрема психологів, професійна

свідомість має особливе значення, оскільки саме вона визначає їхню здатність ефективно взаємодіяти з людьми, надавати психологічну підтримку та відповідально виконувати професійні обов'язки.

У межах наукового дискурсу професійна свідомість нерідко інтерпретується як фундаментальний елемент процесу фахового розвитку індивіда. Зокрема, Т. Б. Партико акцентує увагу на тому, що людська свідомість є результатом соціальної еволюції особистості, охоплюючи сукупність рефлексій щодо власного «Я», наявних ресурсів та виконуваних суспільних функцій [22]. У контексті трудової активності ці ментальні структури трансформуються у професійну самосвідомість, яка репрезентує глибинне розуміння людиною своєї причетності до конкретної професійної групи та усвідомлення унікальних особливостей обраного фаху.

Фахівці, які вивчають закономірності професійного зростання, зазначають, що становлення професійної свідомості є поетапним процесом, який розгортається під час академічного навчання та подальшої практичної реалізації. Згідно з поглядами Н. Ю. Воляннюк, генезис професійної свідомості відбувається шляхом інтерналізації спеціальних знань, вибудовування системи фахових установок та впровадження професійних ідеалів у загальну структуру особистості [5]. У цій динаміці критичне значення має професійна освіта, завдання якої полягає не лише в трансляції теоретичної бази, а й у закладенні підвалин професійного мислення та етичної культури спеціаліста.

Визначальний вплив на конструювання професійної свідомості справляє професійна ідентичність, оскільки саме вона відповідає за суб'єктивне відчуття спорідненості з певною сферою діяльності. А. С. Борисюк наголошує на нерозривному зв'язку професійної свідомості з ідентичністю, де перша виступає як інтелектуально-аксіологічний фундамент останньої [4]. Саме завдяки сформованій професійній свідомості фахівець отримує здатність досягнути

соціальну місію своєї праці та чітко окреслити власну професійну стратегію і позицію.

На думку А. М. Лукіяничук, професійна свідомість формується у процесі професійної соціалізації особистості та включає систему знань про професію, уявлення про професійні ролі та усвідомлення професійних цінностей [14]. У процесі навчання студенти поступово формують уявлення про зміст майбутньої професійної діяльності, її соціальну значущість та вимоги до фахівця.

Центральне місце у вивченні професійної свідомості посідає аналіз її внутрішньої будови. У науковій літературі домінує підхід, згідно з яким цей феномен розглядається як багатовимірна система, що синтезує когнітивний, афективно-ціннісний та праксичний (поведінковий) складники. Зокрема, когнітивний блок акумулює фахові знання та ментальні моделі професійного середовища; емоційно-ціннісний – визначає суб'єктивну значущість праці та етичні орієнтири; а поведінковий – окреслює реальну готовність спеціаліста до реалізації функціональних завдань.

Значну увагу дослідженню структури професійної свідомості приділяє О. В. Радзімовська, яка зазначає, що професійна свідомість включає усвідомлення професійних цілей, професійних цінностей та соціальної відповідальності фахівця [23]. На її думку, сформована професійна свідомість дозволяє людині ефективно орієнтуватися у професійній діяльності та приймати відповідальні рішення.

Важливим чинником розвитку професійної свідомості є також практична діяльність фахівця. В. В. Горбунова зазначає, що у процесі професійної діяльності фахівці отримують можливість перевірити власні професійні уявлення та сформувані більш реалістичне розуміння професійних вимог [6]. Саме практичний досвід сприяє розвитку професійної рефлексії та усвідомленню власної професійної ролі.

Крім того, професійна свідомість тісно пов'язана з ціннісними орієнтаціями особистості. І. М. Мельничук зазначає, що формування професійної свідомості передбачає засвоєння професійних цінностей та етичних принципів діяльності [18]. Для психолога особливо важливими є такі цінності, як гуманізм, відповідальність, емпатія та повага до особистості клієнта.

Значний внесок у дослідження професійної свідомості зробили і зарубіжні дослідники. Так, Дж. Кросслі та П. Вівекананда-Шмідт підкреслюють, що професійна свідомість формується у процесі інтеграції особистісних і професійних характеристик та відображає ступінь усвідомлення людиною своєї професійної ролі [31]. Дослідники зазначають, що розвиток професійної свідомості є важливим етапом професійного становлення фахівця.

Подібну позицію висловлюють і К. Адамс та його колеги [30], які зазначають, що професійна свідомість формується у процесі взаємодії людини з професійним середовищем та включає систему уявлень про професійні ролі та професійні стандарти діяльності (див. Табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Основні компоненти професійної свідомості психолога

Компонент	Зміст
Когнітивний	система знань про професію, її цілі, функції та вимоги
Ціннісно-мотиваційний	професійні цінності, установки та мотиви професійної діяльності
Емоційний	ставлення до професійної діяльності, рівень задоволеності професією
Поведінковий	готовність до виконання професійних обов'язків та професійна активність
Рефлексивний	здатність до аналізу власної професійної діяльності

Професійна свідомість також включає рефлексивний компонент, який забезпечує здатність фахівця аналізувати власну професійну діяльність та оцінювати її результати. С. Д. Максименко зазначає, що рефлексія є важливим механізмом професійного розвитку особистості, оскільки дозволяє фахівцю

усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони та вдосконалювати професійні навички [16].

Особливого значення професійна свідомість набуває у діяльності психологів, які працюють у кризових та екстремальних умовах. М. С. Корольчук зазначає, що робота психолога у складних соціальних умовах вимагає високого рівня професійної підготовки, усвідомлення професійної відповідальності та готовності до прийняття складних рішень [12].

Трансформація професійної свідомості психолога в умовах воєнних реалій висуває якісно нові вимоги до особистості фахівця. Зокрема, Л. М. Балабанова акцентує увагу на тому, що супровід внутрішньо переміщених осіб та осіб, які зазнали впливу війни, неможливий без глибокого розуміння соціальної місії професії та високого рівня кваліфікації [3].

Ці думки корелюють із позицією Г. П. Лазос, яка вважає професійну стійкість та етичну відповідальність базовими детермінантами свідомості спеціалістів, що працюють із травматичним досвідом [13]. У цьому ж контексті Н. М. Гуцуляк розглядає соціокультурний вимір фахової свідомості, вказуючи на необхідність гнучкої адаптації терапевтичних стратегій до культурних особливостей і специфічних життєвих обставин клієнтів [7].

Зрештою, Ю. М. Швалб резюмує, що саме глибина професійної рефлексії та усвідомлення суспільної ваги своєї праці є визначальними чинниками результативності психологічного втручання [26].

Суттєвим складником професійної свідомості виступає розуміння фахівцем суспільної ваги своєї ролі та етичних зобов'язань перед громадою. Оскільки психологічна підтримка зазвичай надається особам у кризових станах, робота спеціаліста потребує високого ступеня моральної зрілості. С. Д. Максименко та З. Г. Кісарчук наголошують, що свідомість представників допомагаючих професій має ґрунтуватися на принципах гуманізму, людиноцентрованому підході та неухильному дотриманні деонтологічних норм

[16]. Ці засади становлять фундамент фахової культури та регламентують модальність взаємодії з клієнтами.

Паралельно з цим, еволюція професійної свідомості нерозривно пов'язана з інтенцією до безперервної самоосвіти та вдосконалення компетенцій. Динаміка сучасної психологічної науки вимагає від спеціаліста постійної актуалізації знань та адаптації інноваційних методів допомоги до мінливих соціальних реалій. Згідно з переконаннями Л. М. Щербатих, рефлексивна позиція та здатність до саморозвитку є критичними параметрами свідомості, що гарантують продуктивність професійної активності в умовах соціальної турбулентності та системних криз [27]. Отже, професійна свідомість є не лише продуктом навчання, а й рушійною силою подальшої самореалізації фахівця.

Слід окремо наголосити, що становлення професійної свідомості психолога відбувається у нерозривній єдності з його особистісною зрілістю та динамікою розвитку емоційного інтелекту. Вміння ідентифікувати власні переживання, опановувати їх та виявляти емпатійну чуйність до емоційних станів оточуючих є фундаментальним атрибутом фахової діяльності. У цьому ракурсі професійна свідомість постає як цілісна система, що синтезує когнітивні конструкції з емоційно-чуттєвим досвідом, забезпечуючи конгруентність професійної поведінки фахівця. Саме завдяки синергії раціонального аналізу та емоційної залученості викристалізовується здатність до надання продуктивної психологічної допомоги, що виступає центральним критерієм фахової компетентності.

Водночас радикальні соціальні трансформації, спричинені воєнним станом, диктують потребу в переосмисленні професійної свідомості як адаптивного інструменту особистості. Вона переростає межі статичної системи уявлень про фах і перетворюється на активний регулятор життєдіяльності в умовах нестабільності. Психолог із розвиненою професійною свідомістю спроможний не лише якісно вирішувати прикладні завдання, а й зберігати ментальну цілісність,

ухвалювати виважені рішення та бути опорою для інших у моменти гострих криз. Таким чином, професійна свідомість трансформується у стратегічний ресурс, що гарантує стійкість, гнучкість та високу результативність спеціаліста в умовах сучасних екзистенційних викликів.

1.3. Особливості професійної ідентичності та професійної свідомості психолога в умовах воєнного стану

Сучасні соціально-політичні умови, зокрема воєнний стан, значною мірою впливають на функціонування суспільства та професійну діяльність фахівців різних галузей. Особливо це стосується представників допомагаючих професій, зокрема психологів, діяльність яких спрямована на підтримку людей у кризових та травматичних ситуаціях. В умовах війни психологи стикаються з великою кількістю нових професійних викликів, що безпосередньо впливає на формування їхньої професійної ідентичності та професійної свідомості.

Професійна діяльність психолога в умовах воєнного стану відрізняється підвищеним рівнем емоційного навантаження та відповідальності, адже психологічна допомога необхідна людям, які переживають втрату, вимушене переселення, травматичні події або тривалий стрес. Як зазначають Н. А. Агаєв, О. М. Кокун та І. О. Пішко, психологічна робота в умовах військового конфлікту потребує не лише високого рівня професійної підготовки, але й сформованої професійної свідомості та психологічної стійкості фахівця [1]. Саме ці характеристики дозволяють психологу ефективно виконувати свої професійні функції та надавати якісну допомогу людям, які постраждали від наслідків війни.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що воєнні події змінюють характер професійної діяльності психолога, оскільки збільшується кількість клієнтів із посттравматичними переживаннями, депресивними станами та підвищеною тривожністю. У зв'язку з цим психологи повинні адаптувати свої

професійні підходи до нових умов роботи. Л. М. Балабанова зазначає, що психологічна допомога людям, які постраждали від війни, потребує особливої професійної компетентності, здатності до емпатії та розуміння специфіки психічних реакцій на травматичні події [3].

У таких умовах професійна ідентичність психолога набуває особливого значення, адже саме вона забезпечує усвідомлення фахівцем своєї професійної ролі та відповідальності перед суспільством. О. П. Андрієвська-Семенюк підкреслює, що професійна ідентичність майбутніх психологів формується у процесі професійної підготовки та включає усвідомлення соціальної значущості професії, прийняття професійних цінностей і готовність до виконання професійних обов'язків [2]. В умовах воєнного стану ці процеси можуть посилюватися, оскільки психологи усвідомлюють важливість своєї діяльності для підтримки психічного здоров'я населення.

Важливу роль у формуванні професійної свідомості психологів у кризових умовах відіграє професійна рефлексія, яка дозволяє фахівцям аналізувати власну діяльність та адаптувати професійні стратегії до нових соціальних умов. Зокрема, В. В. Горбунова та її колеги зазначають, що фахівці, які працюють із ветеранами та постраждалими від війни, повинні володіти високим рівнем професійної рефлексії та усвідомлювати психологічні особливості травматичного досвіду [6]. Саме це сприяє формуванню більш глибокого розуміння професійної ролі психолога у суспільстві.

Суттєвим детермінантом трансформації професійної свідомості фахівців у воєнний період стає досвід взаємодії з різними цільовими групами: внутрішньо переміщеними особами, ветеранами та їхніми родинами. Згідно з науковими розвідками Н. М. Гуцуляк, ефективність психологічної підтримки осіб, постраждалих від збройних конфліктів, безпосередньо залежить від врахування їхнього соціокультурного бекграунду та специфічного життєвого досвіду [7].

Такий комплексний підхід не лише збагачує фахову свідомість психолога, а й суттєво розширює діапазон його професійних компетенцій.

Окрему увагу в контексті воєнних реалій слід приділити формуванню здатності до стресоподолання та психологічної витривалості спеціаліста. Г. П. Лазос акцентує, що робота з травматичним досвідом вимагає від психолога високого рівня резилієнтності (життєстійкості), яка виступає гарантом збереження професійної продуктивності в екстремальних умовах [13]. Психологічна стійкість у цьому ракурсі є не просто особистісною рисою, а фундаментальним компонентом професійної свідомості, що сприяє кристалізації позитивної ідентичності фахівця (див. Табл. 1.2.).

Таблиця 1.2

Основні особливості професійної діяльності психолога в умовах воєнного стану

Особливість діяльності	Характеристика
Підвищене емоційне навантаження	робота з людьми, які пережили травматичні події
Розширення професійних функцій	надання кризової та екстреної психологічної допомоги
Соціальна відповідальність	підтримка психічного здоров'я населення
Необхідність психологічної стійкості	здатність працювати у стресових умовах
Професійна рефлексія	аналіз власної діяльності та професійного розвитку

Дослідження С. Д. Максименка та його колег підкреслюють, що психологічна допомога людям, які пережили травматичні події, потребує комплексного підходу, що включає психологічну підтримку, психотерапію та соціальну реабілітацію [16]. У таких умовах професійна свідомість психолога повинна включати не лише знання про психологічні механізми травми, але й усвідомлення власної ролі у процесі психологічного відновлення людини.

Важливим аспектом діяльності психологів у воєнний час є також робота з дітьми та підлітками, які переживають наслідки війни. З. Г. Кісарчук та її колеги зазначають, що психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях повинна враховувати вікові особливості розвитку та специфіку переживання

травматичних подій [11]. Це вимагає від психологів високого рівня професійної підготовки та сформованої професійної свідомості.

Водночас робота психологів у період збройного протистояння нерозривно пов'язана з обов'язком надання фахової підтримки бійцям та ветеранам війни. Як зазначає у своїх працях С. І. Яковенко, процес повернення учасників бойових дій до мирного середовища та їхня подальша реінтеграція є багатогранним і непростим завданням, що вимагає не лише високої кваліфікації спеціаліста, а й глибокого розуміння травматичних наслідків воєнного досвіду [29]. За таких обставин професійна свідомість фахівця має базуватися на чіткому розумінні виняткової соціальної важливості його праці.

У свою чергу, Ю. М. Швалб стверджує, що психологічний супровід під час війни повинен спиратися на засади системності, охоплюючи сукупність культурних, соціальних та психологічних чинників [26]. Впровадження такого комплексного підходу дає змогу психологам суттєво підвищити результативність роботи з потерпілими, що водночас стимулює якісну еволюцію їхньої власної професійної свідомості.

Наукові розвідки І. М. Ющенка також засвідчують, що сучасний стан соціуму справляє докорінний вплив на траєкторію професійного розвитку молодих фахівців та особливості побудови їхньої професійної ідентичності [28]. Перебуваючи в епіцентрі воєнних подій, майбутні психологи починають гостріше відчувати необхідність своєї місії для країни, що стає потужним стимулом для зростання їхньої відповідальності та внутрішньої мотивації до праці.

Питання організації психологічної допомоги в умовах мілітарних загроз перебуває і в фокусі уваги світової наукової спільноти. Зокрема, N. Morina разом із колегами акцентує на тому, що особи, які пройшли крізь горнило війни, нерідко потерпають від посттравматичних стресових розладів та глибоких депресій, що робить втручання кваліфікованих експертів життєво необхідним [32]. У такому

контексті суспільна вага професії психолога набуває нового, критичного значення.

Цю думку поділяють Б. Робертс та Д. Фур, наголошуючи на пріоритетності розбудови розгалуженої мережі психологічної підтримки безпосередньо в зонах конфліктів. Вони вказують на гостру потребу в підготовці кадрів, адаптованих до роботи в екстремальних і кризових ситуаціях [33]. Така спеціалізація допомагає фахівцям ідентифікувати себе як частину професійної спільноти, що виконує фундаментальну гуманітарну та соціальну функцію.

Необхідно зауважити, що в обставинах воєнного стану спостерігається суттєва трансформація внутрішньої ієрархії професійних пріоритетів спеціаліста. Якщо в стабільний період основна увага фокусується на накопиченні теоретичного багажу та відпрацюванні технічних навичок, то в умовах кризи домінуючого значення набувають гнучкість, навички емоційного самоконтролю та спроможність ухвалювати рішення в ситуаціях високої невизначеності. За таких умов професійна ідентичність набуває виразного екзистенційного забарвлення: психолог не просто реалізує фаховий функціонал, а й здійснює глибинне переосмислення своєї місії у вихорі суспільних змін. Це стимулює органічну інтеграцію професійної етики в особистісну структуру, сприяючи визріванню міцної та автономної фахової позиції.

Крім того, виклики воєнного часу зумовлюють появу особливого типу професійної свідомості, який можна визначити як кризово-адаптивний. Ця ментальна структура базується на делікатному балансі між високим рівнем емпатійної залученості, загостреним почуттям відповідальності та здатністю до професійного дистанціювання від надмірного травматичного контенту. Вміння поєднувати щире співчуття зі збереженням внутрішньої стабільності стає фундаментальною передумовою успішності фахівця. У цьому ракурсі професійна ідентичність та свідомість виступають не лише мірилом кваліфікації, а й стратегічними психологічними ресурсами, що дають змогу психологу

продуктивно працювати в умовах пролонгованої соціальної турбулентності, зберігаючи вірність своїм професійним ідеалам.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що воєнний стан виступає специфічним середовищем для визрівання професійної самосвідомості та ідентичності психолога. У цей період запит на психологічні послуги в суспільстві стрімко зростає, що змушує фахівців переосмислити цінність своєї професійної діяльності. Формування ідентичності та свідомості спеціаліста відбувається на перетині його академічної бази, практичних навичок, суспільних реалій та індивідуально-психологічних рис. Саме поєднання цих факторів забезпечує спроможність психологів діяти продуктивно в умовах суспільних потрясінь та підтримувати власну професійну життестійкість.

Висновки до розділу 1

Теоретичне підґрунтя дослідження, сформоване у межах першого розділу, дозволяє комплексно охарактеризувати професійну ідентичність та свідомість психолога як цілісні, взаємопов'язані феномени. Аналіз наукових джерел засвідчує, що професійна ідентичність виступає ядром становлення особистості фахівця, оскільки вона інтегрує в собі не лише суб'єктивне відчуття приналежності до спільноти, а й глибоку інтерналізацію етичних норм та ціннісних орієнтирів. Цей процес не є статичним, адже він безперервно розвивається під час фахової підготовки та соціалізації, трансформуючи зовнішні стандарти діяльності у внутрішній професійний світогляд людини.

Важливим результатом аналізу стало з'ясування структури професійної свідомості, яка розглядається як багатогранна система, що поєднує когнітивні знання, емоційне ставлення до праці та готовність до практичної реалізації фахових функцій. Завдяки рефлексивному компоненту психолог отримує здатність до саморегуляції, що є критично важливим в умовах сучасної

соціальної турбулентності. Генезис цих психологічних утворень детермінується сукупністю чинників, де освітнє середовище та особистісна мотивація виступають фундаментом, на якому розбудовується зріла професійна позиція майбутнього спеціаліста.

Особлива увага у роботі приділена контексту воєнного стану, який докорінно змінює архітектуру професійної діяльності. Екстремальні умови сьогодення висувують на перший план потребу у високому рівні резилієнтності та усвідомленні соціальної відповідальності. Робота з травматичним досвідом населення та складними категоріями клієнтів змушує психологів переосмислювати власну місію, що нерідко стає каталізатором для посилення професійної ідентифікації. Усвідомлення значущості своєї допомоги для суспільства у стані війни стає тим стрижнем, навколо якого кристалізується стійка фахова свідомість.

Додатково варто зауважити, що цілісність професійного становлення майбутнього фахівця залежить не лише від засвоєння теоретичного інструментарію, а й від інтеграції воєнного досвіду в структуру особистісної ідентичності. Це зумовлює необхідність постійного супроводу студентів-психологів, спрямованого на розвиток їхньої здатності до професійної рефлексії та профілактику вторинної травматизації. Таким чином, вивчення взаємозв'язку ідентичності та свідомості набуває прикладного значення, оскільки дозволяє виявити внутрішні ресурси особистості, необхідні для підтримки високої працездатності та збереження ментального здоров'я самого консультанта. Розуміння цих механізмів є критично важливим для розробки сучасних освітніх стратегій, що готуватимуть психологів нового покоління – фахівців, здатних ефективно діяти в умовах тривалої суспільної кризи та брати на себе відповідальність за психологічне відновлення нації.

Отже, професійна ідентичність та свідомість є визначальними передумовами ефективності психолога, забезпечуючи його готовність

відповідати на виклики часу. Сформоване теоретичне бачення проблеми створює необхідну базу для переходу до практичної частини роботи, де особливості взаємодії цих складників у майбутніх фахівців будуть перевірені шляхом емпіричного вивчення в умовах воєнної реальності.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організація та методики емпіричного дослідження професійної ідентичності та професійної свідомості психологів

Емпірична частина дослідження була спрямована на всебічне вивчення специфіки становлення професійної ідентичності та самосвідомості майбутніх психологів. Крім аналізу рівнів сформованості цих конструктів, окремим науковим завданням стало виявлення їхніх взаємозв'язків із показниками психологічної резилієнтності особистості в умовах воєнного стану. Організація дослідницького процесу базувалася на комплексному підході, що передбачав ретельний підбір валідного інструментарію, формування репрезентативної вибірки та застосування методів кількісного аналізу для інтерпретації отриманих даних.

Практичний етап роботи було реалізовано у 2026 році на базі закладу вищої освіти. У дослідженні взяли участь 40 респондентів – студентів 3–4 курсів спеціальності «Психологія», які перебувають на фінальному етапі професійної підготовки. Вибір саме цієї вікової та освітньої категорії є методично обґрунтованим, оскільки завершення навчання у ЗВО характеризується найбільш інтенсивним самовизначенням та остаточною кристалізацією професійної позиції майбутніх фахівців.

Гендерна структура вибірки представлена 28 жінками (70%) та 12 чоловіками (30%), що загалом відповідає типовому розподілу студентського контингенту на психологічних факультетах, де традиційно спостерігається кількісна перевага жінок. Таке співвідношення респондентів дає підстави

вважати сформовану вибірку репрезентативною для вивчення специфіки професійного розвитку майбутніх фахівців.

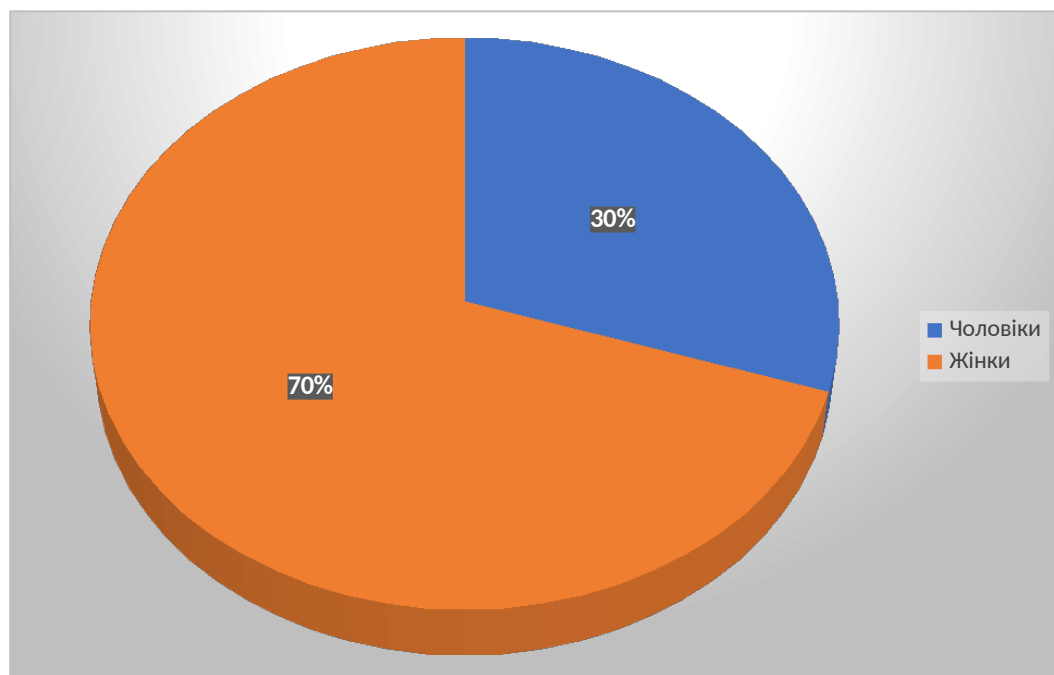

Рис 2.1. Вибірка дослідження

Сформована вибірка охоплювала представників обох статей віком від 19 до 23 років, що дозволило забезпечити збалансованість та високу репрезентативність емпіричних результатів. Процедура дослідження повністю відповідала етичним принципам психологічної науки: усіх учасників було поінформовано про мету розвідки, після чого вони надали добровільну згоду на участь та обробку персональних даних. Збір даних здійснювався за допомогою пакету стандартизованих методик, обраних для глибокої оцінки досліджуваних психологічних феноменів.

Для діагностики рівня сформованості професійної ідентичності було застосовано Шкалу професійної ідентичності (Professional Identity Scale). Дана методика дозволяє виміряти ступінь суб'єктивного злиття особистості з обраним фахом, глибину прийняття корпоративних цінностей та рівень усвідомлення власної ролі у майбутній професійній діяльності. Інструментарій дає змогу диференціювати респондентів за високим, середнім та низьким рівнями

ідентифікації, що є критично важливим для моніторингу динаміку фахового становлення студентства.

З метою вивчення особливостей професійної самосвідомості було використано Опитувальник професійної самосвідомості (Professional Self-Identity Questionnaire), розроблений Дж. Кросслі та П. Вівекананда-Шмідт. Ця методика спрямована на комплексну оцінку того, як майбутній фахівець сприймає свою професійну роль, а також на виявлення міцності його професійних установок та розвиток рефлексивних здібностей. Структурно опитувальник охоплює когнітивний, ціннісно-мотиваційний та рефлексивний компоненти свідомості, що забезпечує багатовимірний аналіз професійної позиції майбутнього психолога.

Для оцінки спроможності особистості адаптуватися до дестабілізуючих життєвих обставин було застосовано Коротку шкалу стійкості (Brief Resilience Scale), розроблену Б. Смітом та колегами. Даний інструментарій дозволяє виміряти потенціал індивіда до відновлення після пережитих стресових подій, що набуває особливої значущості в умовах воєнного стану. Резилієнтність у межах цього дослідження розглядається як фундаментальний внутрішній ресурс, що безпосередньо корелює з процесами побудови професійної ідентичності та самосвідомості майбутнього психолога.

Процедура збору даних передбачала групове тестування з використанням як паперових бланків, так і цифрових форм анкетування. Середня тривалість виконання всього діагностичного пакету варіювалася в межах 25–30 хвилин. Подальша обробка емпіричного матеріалу здійснювалася з використанням апарату математичної статистики. Зокрема, для аналізу отриманих показників застосовувалися методи описової статистики (розрахунок середніх значень та стандартного відхилення), а також кореляційний аналіз. Це дало змогу виявити статистично значущі взаємозв'язки між рівнем резилієнтності та параметрами

професійного становлення, що було необхідно для перевірки робочих гіпотез дослідження.

Важливо зауважити, що діагностика проводилася з урахуванням специфічного соціально-психологічного контексту, спричиненого війною, який неминуче позначається на емоційному стані та професійному дозріванні студентства. Перебуваючи в ситуації тривалої невизначеності, надмірного інформаційного тиску та постійних безпекових загроз, майбутні психологи формують свою ідентичність не лише через теоретичне навчання, а й крізь призму власного травматичного досвіду. Таким чином, результати дослідження демонструють не абстрактні психологічні зрізи, а реальну динаміку розвитку фахівця в умовах глибокої соціальної кризи.

Використаний діагностичний комплекс (див. Додаток А-Д) дозволив не просто зафіксувати окремі характеристики, а й проаналізувати їхню структурну цілісність. Інтеграція показників ідентичності, свідомості та резилієнтності дає можливість побудувати системну модель професійного становлення студента-психолога. Такий підхід дозволяє глибше осягнути механізми адаптації молоді до екстремальних умов та ідентифікувати ресурси, що підтримують їхню фахову життєстійкість. Відтак, обрана дослідницька стратегія забезпечує високий аналітичний рівень осмислення проблеми, що суттєво посилює наукову валідність та практичну цінність отриманих висновків.

Загалом, організація емпіричної роботи дозволила здійснити всебічний аналіз професійної самосвідомості та ідентичності майбутніх психологів у сучасних українських реаліях. Поєднання валідного інструментарію та методів кількісної обробки даних стало надійним підґрунтям для подальшої інтерпретації результатів та формулювання фінальних положень наукової роботи.

2.2. Результати та аналіз емпіричного дослідження професійної ідентичності та професійної свідомості психологів

Емпіричний етап роботи завершився всебічним опрацюванням даних, отриманих за допомогою обраного діагностичного інструментарію. Для забезпечення наукової об'єктивності та точності інтерпретації, первинні показники були систематизовані відповідно до ступеня прояву кожної досліджуваної ознаки та зведені в узагальнюючі таблиці. Такий підхід дозволив не лише здійснити кількісний зріз сформованості професійної ідентичності, свідомості та резилієнтності респондентів, а й окреслити домінуючі вектори фахового зростання майбутніх психологів.

Першочергову увагу в процесі аналізу було приділено рівню визрівання професійної ідентичності студентства. Цей параметр розглядається як засадничий індикатор становлення фахівця, оскільки він демонструє глибину внутрішнього прийняття професійної ролі, солідарність із етичними нормами та цінностями психологічної спільноти, а також усвідомлення власного призначення у майбутній діяльності.

Слід наголосити, що формування професійної ідентичності – це тривала та поетапна еволюція, що розгортається в межах професійної соціалізації особистості. З огляду на це, диференціація піддослідних за рівнями (високим, середнім, низьким) дає змогу зафіксувати актуальну фазу фахового самовизначення, на якій перебувають майбутні спеціалісти. Деталізований розподіл результатів за даним показником відображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні сформованості професійної ідентичності студентів-психологів

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	14	35%
Середній	18	45%

Низький	8	20%
Разом	40	100%

Аналіз результатів показав, що переважна більшість респондентів (45%) мають середній рівень професійної ідентичності, що свідчить про процес активного становлення їх як майбутніх фахівців. Ці студенти частково ідентифікують себе з професією психолога, однак їх професійна позиція ще не є повністю сформованою.

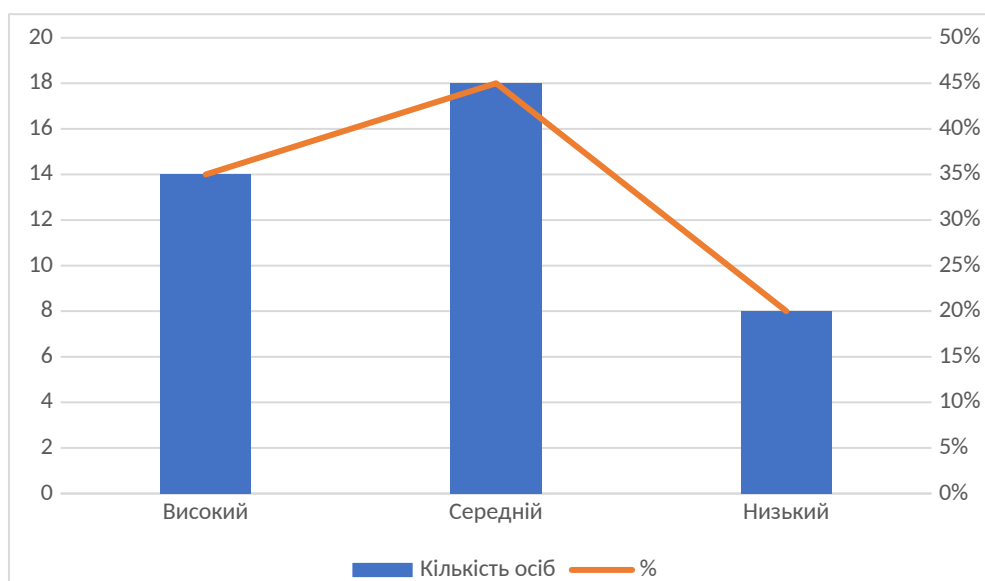

Рис 2.2. Рівні сформованості професійної ідентичності студентів-психологів

Високий рівень професійної ідентичності виявлено у 35% досліджуваних. Це свідчить про чітке усвідомлення себе як представника професії, прийняття професійних цінностей та готовність до практичної діяльності. Такі результати можуть бути пов'язані з наявністю практичного досвіду, високою мотивацією та сформованою професійною рефлексією.

Низький рівень (20%) вказує на недостатню ідентифікацію з професією, невпевненість у професійному виборі та недостатній рівень усвідомлення професійної ролі. Це може бути зумовлено впливом стресових умов, пов'язаних із воєнним станом, або недостатнім практичним досвідом.

Наступним кроком емпіричного аналізу стало вивчення особливостей становлення професійної свідомості, яка розглядається як інтелектуально-ціннісний фундамент фахової діяльності психолога. Цей конструкт інтегрує в собі систему самосприйняття особистості як професіонала, глибину розуміння суті обраної спеціальності та її суспільної місії, а також ступінь сформованості етичних орієнтирів і навичок фахової рефлексії.

Дослідження цього параметра має критичне значення, адже саме рівень розвитку професійної свідомості визначає усвідомленість майбутньої практики та психологічну готовність до її здійснення. Ступінь її зрілості безпосередньо корелює з якістю прийнятих професійних рішень та результативністю комунікації у системі «психолог – клієнт».

З метою систематизації та наочної демонстрації результатів показники було розподілено за трьома рівнями прояву. Це дозволило виокремити провідні тенденції у динаміці розвитку професійної самосвідомості респондентів. Узагальнені статистичні дані наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості професійної свідомості

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	12	30%
Середній	20	50%
Низький	8	20%
Разом	40	100%

Отримані результати свідчать, що 50% респондентів мають середній рівень професійної свідомості, що характеризується частковим усвідомленням змісту професійної діяльності, наявністю базових професійних цінностей та формуванням професійної позиції.

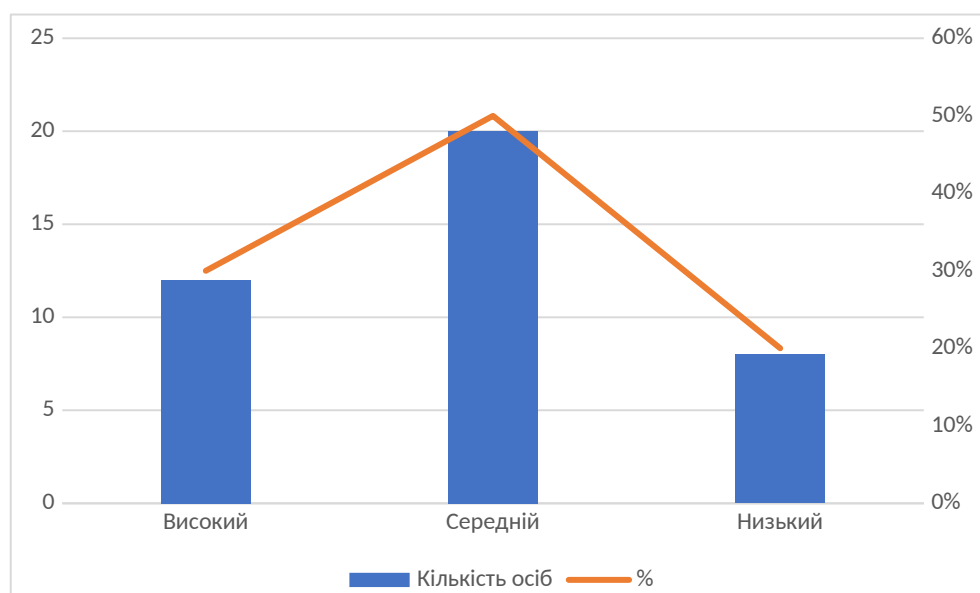

Рис 2.3. Рівні сформованості професійної свідомості

Високий рівень (30%) демонструє сформовану систему професійних уявлень, відповідальне ставлення до майбутньої діяльності та розвинену професійну рефлексію. Такі студенти здатні усвідомлювати складність професії та свою роль у ній.

Низький рівень (20%) свідчить про фрагментарність професійних уявлень, недостатню сформованість професійних цінностей та слабку рефлексію. Це може негативно впливати на ефективність майбутньої професійної діяльності.

Черговим кроком емпіричного аналізу стало вивчення показників психологічної резилієнтності, яка розглядається як фундаментальний внутрішній ресурс, що гарантує успішну адаптацію особистості до дестабілізуючих чинників. У контексті воєнного стану ця характеристика набуває пріоритетного значення, оскільки саме вона виступає запорукою емоційної рівноваженості та збереження професійної дієздатності майбутніх фахівців.

Резилієнтність інтерпретується як динамічна здатність до відновлення після інтенсивних психоемоційних навантажень, що є критичною вимогою для представників соціономічних професій. Вивчення ступеня вираженості цієї якості дозволяє спрогнозувати наявність у студентів внутрішнього потенціалу,

необхідного для подолання фахових викликів та кризових ситуацій у майбутній практиці.

З метою систематизації отриманих даних було проведено їх групування за рівнями прояву, що дало змогу реконструювати цілісну картину психологічної стійкості респондентів. Узагальнені статистичні результати відображені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівень психологічної резиліентності респондентів

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	10	25%
Середній	22	55%
Низький	8	20%
Разом	40	100%

Аналіз показав, що більшість респондентів (55%) мають середній рівень резиліентності, що свідчить про відносну здатність адаптуватися до стресових умов, але з певними труднощами.

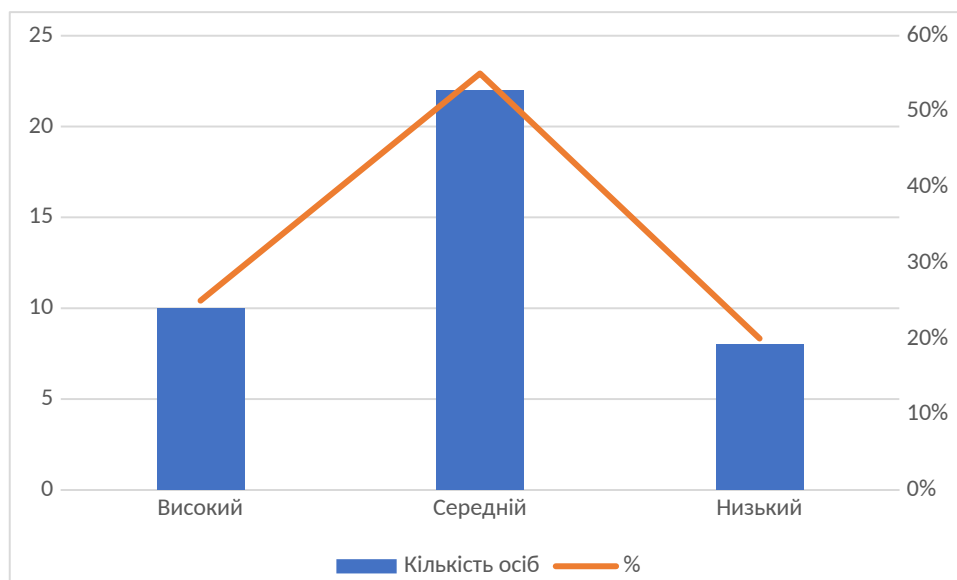

Рис 2.4. Рівень психологічної резиліентності респондентів

Високий рівень (25%) характерний для студентів, які демонструють здатність ефективно відновлюватися після стресу та зберігати психологічну рівновагу навіть у складних умовах.

Низький рівень (20%) свідчить про вразливість до стресу, труднощі адаптації та ризик емоційного виснаження, що є особливо актуальним у контексті воєнного стану.

Фінальним етапом емпіричного блоку стало встановлення та інтерпретація взаємозв'язків між ключовими параметрами дослідження. Застосування кореляційного аналізу дозволило трансформувати виклад із суто описового формату в глибоко аналітичний, відкриваючи можливість для виявлення прихованих внутрішніх закономірностей досліджуваних психологічних явищ.

Центральне місце в цій частині роботи посіло визначення характеру та щільності зв'язку між професійною ідентичністю та самосвідомістю, оскільки саме ці конструкти утворюють ядро фахового становлення майбутнього психолога. Паралельно було проаналізовано функціональну роль психологічної резилієнтності як внутрішнього ресурсу, що здатен детермінувати динаміку формування зазначених характеристик.

Математико-статистична обробка даних здійснювалася за допомогою коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона (r), що дало змогу об'єктивно оцінити вектор та інтенсивність взаємозалежності між змінними. Систематизовані результати проведеного кореляційного аналізу відображені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Кореляційні зв'язки між досліджуваними показниками (r Пірсона)

Показники	Професійна ідентичність	Професійна свідомість	Резилієнтність
Професійна ідентичність	1	0,68	0,52
Професійна свідомість	0,68	1	0,49
Резилієнтність	0,52	0,49	1

--	--	--	--

Отримані результати свідчать про наявність позитивних кореляційних зв'язків між усіма досліджуваними показниками.

Найсильніший зв'язок виявлено між професійною ідентичністю та професійною свідомістю ($r = 0,68$), що підтверджує їхню тісну взаємозалежність. Це означає, що чим вищий рівень усвідомлення професійної ролі, тим більш сформованою є професійна ідентичність.

Помірний зв'язок між професійною ідентичністю та резилієнтністю ($r = 0,52$) свідчить про те, що психологічна стійкість сприяє формуванню професійної впевненості та ідентифікації з професією.

Також виявлено позитивний зв'язок між професійною свідомістю та резилієнтністю ($r = 0,49$), що дозволяє припустити, що здатність до адаптації у складних умовах пов'язана з більш глибоким усвідомленням професійної діяльності.

Отримані результати свідчать, що більшість студентів-психологів перебувають на етапі активного формування професійної ідентичності та свідомості. Водночас значна частина респондентів уже демонструє високий рівень сформованості цих характеристик, що є позитивним показником їхньої професійної готовності.

Виявлені кореляційні зв'язки підтверджують висунуту гіпотезу про взаємозв'язок між професійною ідентичністю, професійною свідомістю та психологічною резилієнтністю. Це свідчить про те, що професійне становлення майбутніх психологів є комплексним процесом, який залежить як від внутрішніх психологічних ресурсів, так і від рівня усвідомлення професійної ролі. На основі отриманих результатів емпіричного дослідження, а також виявлених взаємозв'язків між професійною ідентичністю, професійною свідомістю та психологічною резилієнтністю, доцільно сформулювати комплекс практичних

рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу професійного становлення майбутніх психологів, особливо в умовах воєнного стану.

Насамперед критично важливо зосередитися на забезпеченні системності у розвитку професійної ідентичності під час освітнього процесу. Навчання має бути вибудоване так, щоб засвоєння теоретичного масиву знань супроводжувалося їхньою поступовою інтерналізацією у персональну ціннісну структуру студента. Для реалізації цього завдання доцільним є впровадження спеціалізованих навчальних модулів, спрямованих на кристалізацію фахової позиції. Це може бути досягнуто через активне використання методу аналізу конкретних випадків (кейс-стаді), дискусії навколо складних етичних дилем та симуляцію типових професійних ситуацій. Такий підрахунок допомагає майбутнім фахівцям глибше осягнути сутність своєї професії та відчувати реальну приналежність до експертної спільноти.

Черговим пріоритетним вектором є стимулювання професійної рефлексії, що виступає фундаментальним рушієм формування як самосвідомості, так і ідентичності. У навчальний план варто інтегрувати різноманітні рефлексивні практики: ведення щоденників професійного розвитку, участь у студентських супервізійних групах та колективний аналіз першого досвіду взаємодії з клієнтами під час практики. Подібна активність дає змогу студентам об'єктивізувати власні ресурси та зони росту, вибудувати адекватне самосприйняття та закласти фундамент для безперервного самовдосконалення у фаховій сфері.

Окрему увагу слід приділити інтенсифікації практичного складника підготовки. Емпіричні дані підтверджують, що вищий рівень ідентифікації з професією демонструють саме ті студенти, які вже мають досвід безпосередньої діяльності. З огляду на це, необхідно збільшити питому вагу практичних занять, виробничих стажувань та волонтерських ініціатив. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває залучення молоді до програм підтримки

внутрішньо переміщених осіб, роботи з дітьми та підлітками, а також супроводу осіб, що зазнали впливу психотравмуючих подій.

Не менш суттєвим аспектом є плекання психологічної резиліентності майбутніх спеціалістів. Саме вона є тим внутрішнім ресурсом, що гарантує збереження професійної ефективності в ситуаціях високого стресового навантаження. Рекомендується впровадження тренінгових програм, орієнтованих на розвиток емоційної саморегуляції, опанування когнітивно-поведінкових стратегій подолання криз та технік психологічної самопомоги. Такі заходи мають включати методи релаксації та алгоритми роботи з гострою тривожністю.

Самостійним напрямом має стати превенція професійного вигорання, ризик якого з'являється вже на етапі навчання, особливо під впливом воєнних чинників. Доцільно організовувати психоосвітні заходи, що формують свідоме ставлення до власного ментального здоров'я та навчають навичкам самопідтримки. Важливою умовою є створення безпечного та відкритого освітнього простору, де студенти мали б змогу вільно обговорювати свої переживання та отримувати конструктивну підтримку від викладацького складу та колег.

Нарешті, для підвищення якості професійної свідомості необхідно зробити акцент на формуванні етико-ціннісного стрижня майбутніх психологів. Це передбачає не лише формальне вивчення деонтологічних норм, а й глибоку внутрішню роботу над осмисленням гуманістичних ідеалів психологічної допомоги. Майбутні фахівці повинні чітко усвідомлювати соціальну вагу своєї місії та міру відповідальності перед кожним клієнтом, що стає життєво необхідним у часи масштабних суспільних криз.

Окрім зазначеного, особливу ефективність демонструє впровадження інтегративних освітніх стратегій, що забезпечують органічне поєднання теоретичного базису, практичного досвіду та траєкторії особистісного зростання.

Такий формат підготовки дає змогу вибудувати комплексне бачення професії та сприяє гармонійній еволюції професійної ідентичності студента. Вагомим складником тут виступає міждисциплінарна інтеграція, яка допомагає майбутнім фахівцям досягнути глибокі взаємозв'язки психології з суміжними галузями знань, розширюючи їхній професійний кругозір.

У реаліях воєнного стану пріоритетним завданням стає розвиток готовності до діяльності в екстремальних умовах. Це передбачає цілеспрямоване формування спеціалізованих компетенцій, необхідних для надання допомоги особам, що зазнали впливу психотравмуючих чинників. Реалізація цього напряму можлива через впровадження профільних спецкурсів, інтенсивних тренінгів та майстер-класів, сфокусованих на відпрацюванні навичок кризового консультування та стабілізації емоційного стану потерпілих.

Фундаментальним аспектом також залишається підтримка та стимулювання професійної мотивації студентства, що є головним рушієм їхнього фахового становлення. Для досягнення цієї мети необхідно створювати сприятливе середовище для самореалізації молоді: заохочувати їх до науково-дослідної роботи, участі у фахових конференціях, сертифікованих програмах та діяльності професійних об'єднань. Активне залучення до професійної спільноти зміцнює позитивне ставлення до обраного шляху та остаточно фіксує професійну ідентичність.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що втілення запропонованих рекомендацій дозволить суттєво підвищити рівень сформованості професійної ідентичності та самосвідомості майбутніх психологів, одночасно зміцнюючи їхню психологічну життєстійкість. Це, своєю чергу, стане запорукою підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних результативно працювати в умовах воєнного часу та надавати фахову психологічну допомогу різним категоріям населення, попри складність суспільно-політичної ситуації.

Висновки до розділу 2

Емпірична розвідка, реалізована в межах другого розділу, була спрямована на вивчення специфіки формування професійної ідентичності та самосвідомості майбутніх психологів, а також на з'ясування характеру їхнього кореляційного зв'язку з психологічною резилієнтністю в реаліях воєнного стану. Отриманий масив даних дозволив не лише здійснити кількісну оцінку досліджуваних феноменів, а й провести їхній поглиблений психологічний аналіз крізь призму сучасних суспільних викликів.

Результати діагностики за шкалою професійної ідентичності продемонстрували, що більшість респондентів характеризуються середнім рівнем її сформованості. Це вказує на те, що процес фахового становлення студентів перебуває у фазі активного розвитку, для якої властиве поступове усвідомлення приналежності до професійної спільноти, інтерналізація етичних цінностей та вибудовування власної професійної позиції. Водночас вагома частка опитаних виявила високий рівень ідентичності, що свідчить про глибоке відчуття солідарності з фаховим цехом, сформовану готовність до практичної діяльності та наявність стійкої внутрішньої мотивації. Наявність невеликої групи осіб із низьким рівнем ідентичності вказує на певні труднощі у професійному самовизначенні, що може бути зумовлено як індивідуальними рисами, так і деструктивним впливом зовнішнього стресового середовища.

Дослідження професійної свідомості також підтвердило домінування середнього рівня її розвитку серед більшої частини учасників. Це свідчить про наявність у студентів базової системи уявлень про зміст майбутньої праці, розуміння її соціальної місії та початок кристалізації індивідуального професійного стилю. Високий рівень самосвідомості, зафіксований у частини вибірки, відзначається глибоким осмисленням фахових вимог, стійкістю ціннісних орієнтирів та розвиненою здатністю до рефлексії. Натомість низькі

показники у цій сфері сигналізують про недостатню сформованість професійного образу світу, що в майбутньому може знизити ефективність практичної взаємодії.

Аналіз психологічної резилієнтності виявив, що більшість майбутніх психологів мають середній рівень адаптивного потенціалу. Це вказує на наявність необхідних ресурсів для подолання стресових ситуацій, проте водночас акцентує потребу в подальшому зміцненні психологічної витривалості. Високий рівень резилієнтності у частини респондентів підтверджує їхню здатність продуктивно функціонувати в умовах стресу, зберігаючи емоційну стабільність. Група з низьким рівнем стійкості демонструє підвищену вразливість до зовнішніх подразників, що є критичним фактором ризику в умовах воєнного стану.

Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити статистично значущі закономірності між досліджуваними змінними. Зокрема, виявлено тісний позитивний зв'язок між професійною ідентичністю та свідомістю, що підтверджує їхню взаємообумовленість: чим чіткіше особистість усвідомлює свою професійну роль, тим міцнішою є її ідентифікація з обраним фахом. Крім того, позитивні кореляції резилієнтності з обома параметрами підкреслюють стратегічну роль психологічної стійкості як фундаменту для успішного фахового розвитку.

Отримані результати повністю підтверджують висунуту гіпотезу про існування взаємозв'язку між професійною ідентичністю, свідомістю та психологічною резилієнтністю. Це дає підстави розглядати становлення майбутнього психолога як інтегративний процес, що об'єднує когнітивні, аксіологічні та особистісні компоненти.

Важливо, що результати відображають специфіку формування фахівця в умовах воєнного часу. Постійний стрес, суспільна турбулентність та гостра затребуваність психологічної допомоги створюють унікальний контекст, який для багатьох студентів стає каталізатором зростання відповідальності та

мотивації. Усвідомлення значущості своєї професії в часи війни виступає потужним стимулом для професійної кристалізації.

Таким чином, результати емпіричного етапу свідчать про те, що більшість студентів-психологів успішно проходять фазу активного самовизначення та володіють достатньою стійкістю для майбутньої діяльності. Водночас виявлена варіативність показників підтверджує необхідність впровадження цілеспрямованого психологічного супроводу навчального процесу. Отримані дані стануть основою для розробки прикладних програм, орієнтованих на підвищення якості підготовки фахівців, здатних ефективно працювати у складних соціальних реаліях.

ВИСНОВКИ

Здійснене теоретико-емпіричне вивчення особливостей професійної ідентичності та самосвідомості психологів у специфічних умовах воєнного стану дало змогу комплексно проаналізувати їхню структуру, механізми формування та внутрішні взаємозв'язки. Отримані дані підтвердили високу актуальність обраного наукового напрямку та засвідчили, що професійне дозрівання майбутніх фахівців є результатом синергії внутрішніх особистісних ресурсів та динамічних зовнішніх чинників, зумовлених кризовими реаліями сучасності.

Теоретичний аналіз дозволив визначити професійну ідентичність як складне інтегративне утворення, що виникає в процесі фахової соціалізації. Вона репрезентує ступінь суб'єктивного прийняття особистістю своєї належності до професійної спільноти, засвоєння її етичних норм, ролей та стандартів діяльності. Водночас професійна свідомість інтерпретується як інтелектуально-аксіологічний фундамент фахового буття, що охоплює систему уявлень про сутність професії, її суспільну місію, а також рівень рефлексії та міру відповідальності спеціаліста.

Дослідження підтвердило, що ці феномени є взаємозалежними конструктами, які викристалізуються під час академічного навчання, практичної підготовки та активної взаємодії з фаховим середовищем. Їхня еволюція має виражений динамічний характер і прямо детермінується рівнем професійної мотивації, розвитком рефлексивних навичок, обсягом практичного досвіду та специфікою соціокультурного контексту.

Особливий акцент у роботі зроблено на вивченні впливу воєнного стану на професійне становлення психолога. З'ясовано, що сучасне середовище, попри високий рівень стресогенності, невизначеності та психоемоційного тиску, створює не лише виклики, а й унікальні можливості для зростання. Усвідомлення критичної потреби суспільства у психологічній підтримці під час війни стає

потужним каталізатором для зміцнення фахової мотивації, посилення внутрішньої залученості до професії та кристалізації стійкої відповідальної позиції.

Емпіричний етап дослідження зафіксував переважання середнього рівня сформованості як професійної ідентичності, так і самосвідомості серед студентів-психологів. Це вказує на перебування майбутніх фахівців у фазі інтенсивного професійного самовизначення, коли відбувається активна інтерналізація фахових цінностей та інтеграція професійної ролі у структуру «Я-концепції». Разом з тим, вагома частка респондентів із високими показниками за обома параметрами свідчить про наявність сформованої професійної позиції, глибоке розуміння соціальної ваги обраного шляху та повну готовність до реальної практичної діяльності.

Аналіз показників психологічної резилієнтності засвідчив, що переважна більшість майбутніх фахівців володіє середнім рівнем адаптаційних можливостей. Це підтверджує наявність внутрішнього потенціалу, необхідного для подолання стресових викликів, проте водночас вказує на доцільність подальшого зміцнення їхньої психологічної життєстійкості. Виокремлення групи респондентів із низькими показниками стійкості акцентує на необхідності розробки та впровадження цільових програм, спрямованих на розвиток навичок емоційної саморегуляції та стресовитривалості.

Статистична обробка даних дозволила верифікувати наявність значущих позитивних кореляцій між професійною ідентичністю, самосвідомістю та резилієнтністю. Найбільш виражений взаємозв'язок зафіксовано між ідентичністю та свідомістю, що доводить їхню взаємозумовленість як структурних компонентів фахового становлення. Крім того, встановлено, що резилієнтність виконує роль стратегічного ресурсу, який сприяє формуванню фахової впевненості та готовності до продуктивної діяльності в умовах підвищеного психоемоційного напруження.

Отримані результати стали емпіричним підтвердженням гіпотези про взаємозалежність професійної ідентичності та свідомості, а також про детермінуючий вплив воєнних реалій на ці процеси. Це дає підстави розглядати фахове становлення психолога як складну багаторівневу систему, що інтегрує когнітивні, афективні та поведінкові виміри особистості.

Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості імплементації його результатів для модернізації системи підготовки майбутніх психологів. Зокрема, висновки роботи можуть слугувати базою для оновлення навчальних планів та розробки спецкурсів, орієнтованих на кристалізацію професійної позиції та підвищення психологічної стійкості студентства. Пріоритетним напрямом вбачається впровадження тренінгових технологій для розвитку рефлексії та навичок кризового консультування.

Крім того, результати розвідки можуть бути використані викладачами та кураторами для створення сприятливого освітнього середовища, що сприятиме гармонійному фаховому дозріванню. Особливої ваги набуває організація системного психологічного супроводу студентів, що дозволить мінімізувати ризики раннього професійного вигорання та зміцнити їхню ціннісно-мотиваційну сферу.

Загалом, дослідження поглибило наукове розуміння специфіки формування професійного «Я» психологів у контексті воєнного стану та дозволило ідентифікувати ключові чинники цього процесу. Отримані дані відкривають перспективи для подальших наукових пошуків, зокрема щодо вивчення лонгітюдних змін у структурі професійної ідентичності фахівців на різних етапах їхньої кар'єри.

У підсумку, професійна ідентичність та самосвідомість виступають центральними компонентами становлення психолога, що визначають його спроможність відповідати на складні соціальні виклики сучасності. В умовах війни роль цих феноменів зростає, оскільки саме вони гарантують здатність

фахівця зберігати професійну дієздатність та надавати якісну допомогу населенню. Плекання цих характеристик є фундаментальним завданням вищої школи, що вимагає системного підходу та врахування унікальних особливостей теперішнього соціокультурного контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Пішко І. О. та ін. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення. Київ : NDIC Peacekeeping Centre, 2019. 282 с.
2. Андрієвська-Семенюк О. П. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2020. № 21. С. 102–106.
3. Балабанова Л. М. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам: досвід і перспективи. Психологічний часопис. 2021. № 6 (16). С. 124–135.
4. Борисюк А. С. Соціально-психологічні засади становлення професійної ідентичності майбутнього медичного психолога : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 32 с.
5. Волянчук Н. Ю. Психологія професійного становлення тренера : монографія. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2016. 444 с.
6. Горбунова В. В., Карачевський А. Б., Климчук В. О. та ін. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посібник для ведучих груп. Київ : Колобіг, 2019. 228 с.
7. Гуцуляк Н. М. Культурна адаптація психологічних інтервенцій для постраждалих від військових конфліктів. Психологія і особистість. 2020. № 1 (17). С. 52–63.
8. Дейнека К. О. Культурно-компетентна практика надання психологічної допомоги в умовах військового конфлікту. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки. 2021. Вип. 1. С. 275–288.
9. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : постанова Кабінету Міністрів

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.03.2026).

10. Заверуха О. Я. Стратегії формування професійної ідентичності в переході до дорослості. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 3 (67). С. 167–176. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-167-176>

11. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: методичний посібник. Київ : Логос, 2019. 232 с.

12. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Миронець С. М. та ін. Психологія кризових ситуацій: навчальний посібник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 276 с.

13. Лазос Г. П. Резилієнс як психологічна складова психічного здоров'я фахівців, які працюють з постраждалими. Актуальні проблеми психології. 2021. Т. 1. Вип. 57. С. 80–86.

14. Лукіянчук А. М. Модель розвитку професійної ідентичності майбутніх педагогів. Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. 2010. Вип. 7. С. 370–380.

15. Лукіянчук А. М. Розвиток професійної ідентичності у майбутніх молодших спеціалістів педагогічного профілю : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Луцьк, 2010. 18 с.

16. Максименко С. Д., Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П. Психологічна допомога постраждалим внаслідок травмівних подій: практичний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2020. 928 с.

17. Мельничук І. М. Формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників в умовах тренінгу. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. Київ, Запоріжжя, 2008. Вип. 48.

18. Мельничук І. М. Формування професійної ідентичності майбутніх фахівців як педагогічна проблема. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 1.

19. Мороз Р. А., Пашко Т. А., Сулятицький І. В. Психологічні засоби самодопомоги в умовах військового конфлікту: практичний poradnik. Львів : Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2021. 112 с.

20. Не залишатися сам на сам: як соціальна підтримка покращує наше психічне здоров'я. МН4U – Mental Help for Ukraine. URL: <https://www.mh4u.in.ua/shukayu-dopomogu/ne-zalyshatysya-sam-na-sam-yak-soczialna-p/> (дата звернення: 16.03.2026).

21. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера : монографія. Київ : Золоті ворота, 2012. 463 с.

22. Партико Т. Б. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Ін Юре, 2008. 416 с.

23. Радзімовська О. В. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2017. 309 с.

24. Тімченко О. В., Оніщенко Н. В. Основні проблеми організації надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в умовах надзвичайної ситуації. Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць. Харків : НУЦЗУ, 2011. Вип. 10. С. 63–70.

25. Циганчук Т. В., Шаповалова М. О. Психоедукація як складова психологічної допомоги постраждалим від військового конфлікту. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки. 2023. № 3 (11). С. 199–209.

26. Швалб Ю. М., Довгань Н. О. Системно-психологічні засади надання психологічної допомоги в умовах військового конфлікту. Проблеми політичної психології. 2020. Вип. 9 (23). С. 58–72.
27. Щербатих Л. М. Фактори психологічної стійкості та відновлення у постраждалих від військового конфлікту. Психологія і особистість. 2021. № 1 (19). С. 34–45.
28. Ющенко І. М. Специфіка стратегій адаптації молоді в умовах невизначеності, спричиненої війною. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2022. Вип. 6. С. 18–22.
29. Яковенко С. І., Зозуля Т. В. Психологічні аспекти реінтеграції учасників бойових дій в умовах гібридної війни на сході України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2023. Вип. 1. Т. 2. С. 145–152.
30. Adams K., Hean S., Sturgis P., Macleod Clark J. Investigating the factors influencing professional identity of first-year health and social care students. *Learning in Health and Social Care*. 2006. Vol. 5, № 2. P. 55–68. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1473-6861.2006.00119.x>
31. Crossley J., Vivekananda-Schmidt P. The development and evaluation of a Professional Self Identity Questionnaire to measure evolving professional self-identity in health professions. *Medical Teacher*. 2009. Vol. 31, № 12. P. 603–607.
32. Morina N., Hoppen T. H., Priebe S. Out of sight, out of mind: refugees are just the tip of the iceberg. An illustration using the cases of depression and posttraumatic stress disorder. *Frontiers in Psychiatry*. 2020. Vol. 11. P. 179–180.
33. Roberts B., Fuhr D. C. Scaling up mental health interventions in conflict zones. *The Lancet Public Health*. 2019. Vol. 4, No. 10. P. 489–490.
34. Shutiaik I., Liubyt'skyi M. Психологія екстремальних ситуацій у сучасній Україні. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. № 29-03. С. 51–56.

35. Smith B. W., Dalen J., Wiggins K., Tooley E., Christopher P., Bernard J. The Brief Resilience Scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2008. Vol. 15, № 3. P. 194–200. DOI: <https://doi.org/10.1080/10705500802222972>

ДОДАТОК А**Шкала професійної ідентичності (Professional Identity Scale)****Інструкція:**

Перед вами наведено твердження, що стосуються вашого ставлення до майбутньої професії психолога. Уважно прочитайте кожне з них і оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає вашій думці.

Оцінювання:

- 1 – повністю не згоден
- 2 – скоріше не згоден
- 3 – важко відповісти
- 4 – скоріше згоден
- 5 – повністю згоден

Твердження:

- 1. Я відчуваю себе частиною професійної спільноти психологів.
- 2. Я чітко розумію свою майбутню професійну роль.
- 3. Професія психолога є важливою частиною моєї особистості.
- 4. Я впевнений(а) у правильності вибору професії.
- 5. Я поділяю цінності професії психолога.
- 6. Я прагну розвиватися у професійній сфері психології.
- 7. Я бачу себе у майбутньому як практикуючого психолога.
- 8. Я готовий(а) нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності.
- 9. Я відчуваю гордість за обрану професію.
- 10. Я усвідомлюю значущість професії психолога для суспільства.

Обробка результатів:**Сума балів:**

- 10–25 – низький рівень
- 26–40 – середній рівень

- 41–50 – високий рівень

ДОДАТОК Б

Опитувальник професійної самосвідомості (Professional Self-Identity
Questionnaire)

Інструкція:

Оцініть, наскільки кожне твердження відповідає вашим переконанням.

Шкала:

- 1 – не згоден
- 2 – частково не згоден
- 3 – нейтрально
- 4 – частково згоден
- 5 – повністю згоден

Твердження:

1. Я добре розумію зміст професії психолога.
2. Я усвідомлюю вимоги до професійної діяльності психолога.
3. Я розумію відповідальність, яку несе психолог.
4. Я замислююся над своїм професійним розвитком.
5. Я аналізую свої сильні та слабкі сторони як майбутнього психолога.
6. Я розумію значення етичних норм у роботі психолога.
7. Я прагну дотримуватися професійних стандартів.
8. Я відчуваю відповідальність за допомогу іншим людям.
9. Я усвідомлюю складність роботи психолога.
10. Я готовий(а) до професійних труднощів.
11. Я аналізую свої дії під час взаємодії з людьми.
12. Я прагну вдосконалювати свої професійні навички.

Обробка результатів:

- 12–30 – низький рівень
- 31–45 – середній рівень
- 46–60 – високий рівень

ДОДАТОК В**Шкала психологічної резилієнтності (Brief Resilience Scale)**

Інструкція:

Оцініть, наскільки кожне твердження відповідає вашому стану.

Шкала:

1 – зовсім не згоден

2 – не згоден

3 – частково згоден

4 – згоден

5 – повністю згоден

Твердження:

1. Я швидко відновлююся після складних ситуацій.
2. Мені важко оговтатися після стресу.
3. Я здатен(на) адаптуватися до змін.
4. Стрес сильно впливає на мене.
5. Я швидко приходжу до норми після труднощів.
6. Мені складно впоратися з життєвими труднощами.

(2, 4, 6 – реверсні)

Обробка:

Середнє значення:

- 1–2,9 – низький рівень
- 3–3,9 – середній
- 4–5 – високий

ДОДАТОК Г

Таблиця сирих результатів (40 респондентів)

№	Ідентичність	Свідомість	Резилієнтність
1	42	48	4.2
2	38	44	3.8
3	45	50	4.5
4	30	35	3.2
5	27	32	2.9
6	41	46	4.1
7	36	40	3.5
8	29	33	3.0
9	48	52	4.6
10	34	38	3.6
11	39	42	3.9
12	26	30	2.8
13	43	47	4.3
14	31	36	3.3
15	37	41	3.7
16	44	49	4.4
17	28	34	3.1
18	35	39	3.6
19	40	45	4.0
20	32	37	3.4
21	46	51	4.6
22	33	38	3.5
23	41	47	4.2
24	29	33	3.0
25	38	43	3.8
26	27	31	2.9
27	42	48	4.3
28	36	40	3.6
29	31	35	3.2
30	45	50	4.5
31	34	39	3.6
32	39	44	3.9
33	28	32	3.0
34	47	52	4.7
35	33	37	3.4
36	40	46	4.1
37	30	34	3.1
38	43	48	4.3

39	35	40	3.7
40	44	49	4.4

ДОДАТОК Д

Узагальнені результати емпіричного дослідження

Рівні сформованості професійної ідентичності

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	14	35%
Середній	18	45%
Низький	8	20%
Разом	40	100%

Рівні сформованості професійної свідомості

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	12	30%
Середній	20	50%
Низький	8	20%
Разом	40	100%

Рівень психологічної резиліентності респондентів

Рівень	Кількість осіб	%
Високий	10	25%
Середній	22	55%
Низький	8	20%
Разом	40	100%

Середні значення показників досліджуваних змінних

Показник	Середнє значення
Професійна ідентичність	38,9
Професійна свідомість	42,6
Резиліентність	3,8